

Nagy István András¹: A közvetítói eljárás

Debreceni Jogi Műhely, 2010. évi (VII. évfolyam) 3. szám (2010. október) 14-40.

Bevezető

A jogtudomány a legszűkebb értelmezésében a jogot mint általános magatartás-szabályozó rendszert írja le, amely a jog közvetlen előzményeit e társadalmi magatartás-szabályozás intézményeként megjelenő szokásokban jelöli meg és a jog kifejlődésének folyamatát egy olyan „evolúciós folyamat” eredményének tekinti, ahol az egyszerű, primitívnek nevezhető, szokásokon alapuló intézményektől fokozatosan vezetett az út a modern társadalmak egyre komplexebb, kifinomultabb és hatékonyabb intézményeinek kialakulásához.

E hosszú és rögzös út elején a mindössze néhány alapvető szokásrendszerrel rendelkező kis csoportokból álló vadászó-gyűjtögető társadalmak állnak, amelyek fokozatosan adták át helyüket a szintén szokásokra épülő, de már komplexebb rendszerrel rendelkező törzsi társadalmaknak, hogy aztán ezekből kialakulhasson az állam és a szokásrendszerből – eleinte szokásjogként, majd később a tudatos törvényhozó megjelenésével – jogrendszer váljon.²

I. fejezet: Az igazságszolgáltatás, mint közfeladat

Az emberek természetükből adódóan társas lények, együttélésük szükségszerű következménye, hogy közöttük kisebb-nagyobb nézeteltérések, konfliktusok alakulnak ki. A konfliktusok – és az egymással hasonlóságot mutató konfliktusok – számának növekedésével idővel szükségesnek mutatkozott olyan szabályok, normák megalkotása, amelyek képesek voltak rendezni ezeket a helyzeteket és amelyeken keresztül biztosítani lehetett a társadalmi rendet.

E kezdetleges szabályokból alakult ki folyamatos fejlődés eredményeképpen a tágabb értelemben vett jogrend, amely a társadalom tagjai számára számos olyan – elsősorban parancsok és tilalmak formájában megjelenő – magatartási szabályt, előírást, normát állított fel, amelyek betartása érdekében szükség esetén akár kényszer alkalmazására is sor került.³ Az ilyen értelemben felfogott jogrend kialakulása azonban hosszú folyamat eredménye volt.

Az emberi faj ősi viszonyait alapvetően a patriarchális társadalom határozta meg. Ennek legjellemzőbb vonása, hogy a családban a legidősebb férfi szülő (apa, nagypapa, dédapa ... stb.) kizárólagos hatalommal bírt az adott háztartásban: a családfő szava „törvény” volt (ami ugyan ekkor még nem érte el a norma szintjét, de kötelező jellege megmutatkozik abban, hogy a családfő uralma kiterjedt életre és halálra⁴).

Ily módon ezekben a kezdetleges, patriarchális jellegű közösségekben „a törvényhozás” és „az igazságszolgáltatás” csupán a családfő szintjéig jutott el és az egyén még nem bírt akkora jelentőséggel bennük, mint ma: erkölcsi emelkedettsége és lealacsonyulása keveredett a csoport erényivel és vétkeivel.

Idővel a családok – elsősorban a közös leszármazás véelme alapján – egyesültek és házakat, nemzetségeket kezdtek alkotni, amelyek fokozatosan törzsekké egyesültek, végül ezekből alakult ki az állam.⁵

A családi kötelék, függőség fokozatos feloldásával párhuzamosan kezdetét vette az a folyamat, ami a család helyett immáron az egyént helyezte a jogi szabályozás középpontjába.⁶

Igazságszolgáltatás a korai társadalmakban

Az ókori társadalmak közös jellemzője, hogy az emberek az életüket érintő tartós hatásokat csak egyfajta felsőbb rendű közreműködő dolog, személy feltételezésével tudták megmagyarázni. Így volt ez a társadalmi csoportok vezetői – akik tehát eleinte a családfők, majd a nagycsaládok vezetői, később a törzsek, a nemzetségek vezetői, végül az uralkodók, a királyok voltak – által meghozott, a csoport alapvető magatartásait szabályozó, ekkor még általában íratlan normákat megsértő személyekkel szemben hozott „ítéleteket” illetően is. Ezekről azt tartották, hogy a vezető valamiféle felsőbb rendű, isteni sugalmazás eredményeként, az égiek által előírt iránymutatások alapján hozta meg.

Ez voltaképpen egyfajta öntudatlan gyakorlat terméke volt, semmint jogalkotás, hiszen ekkor még nem létezett sem elkülönült jogalkotó, sem törvény, ami alapján a döntést hozó vezető cselekedett; a társadalmi életet meghatározó normák a társadalom öntudatlan gyakorlatán, vagyis szokásain alapultak.

A társadalmi élettel szükségszerűen együtt járó konfliktusok szaporodásának következtében az egyes élethelyzetekre alkalmazott szabályok, normák száma is szükségszerűen növekedett. Az egyre nagyobb számú, és egymáshoz hasonló jegyeket felmutató élethelyzetekre idővel hasonló döntések születtek, amelyekből fokozatosan egy egymásra épülő rendszer, a szokás-jog kezdett körvonalazódni.⁷

A jogtörténet következő állomását az írás elterjedésének eredményeként az ősi törvénykönyvek⁸ megjelenése jelentette. Az uralkodók felismerték, hogy a szokásokon alapuló jogrendszerben uralkodó káosz (mely a szokások számának és sokszínűségének szükségszerű következményeként szinte valamennyi szokásjogon alapuló társadalomban felütötte fejét) a jogrendszer és – ennek következtében – hatalmuk hanyatlásához, az arisztokrácia nem kívánt mértékű megerősödéséhez vezet.

Ezért birodalmuk megszilárdítása, illetőleg az ezeket irányító hatalmi erők stabilizálása érdekében írott törvényeket alkottak.

A törvénykönyvek tehát az aktuális uralkodó nevéhez kötött és általa nyilvánosságra hozott, legtöbbször kőtáblákra vésett, a nép valamennyi tagja számára hozzáférhető törvények voltak, amelyek – nyilvánosságukból következően – minden embernek támpontot szolgáltatott arra nézve, hogy hogyan éljen és mit tegyen, illetve ne tegyen. Ezek a törvénykönyvek fokozatosan átvették a kiváltságos arisztokrácia emlékezetében tárolt szokások helyét – nem mellékesen védelmet is nyújtottak az előjogokkal rendelkező arisztokrácia önkényével szemben.⁹ Léttük alkalmas volt arra, hogy – a konfliktusok rendezésében uralkodó káoszban rendet teremtve – magalapozzák az igazságszolgáltatásnak a központi hatalom kezében való összpontosulását.

A törvénykönyvek megjelenésével és térhódításával tehát kezdetét vette a törvényhozás és igazságszolgáltatás gyakorlása feletti hatalom állami kézbe kerülése, és ezzel párhuzamosan a társadalmak civilizációjának felfelé ívelése.¹⁰

A büntető igazságszolgáltatás alakulása a korai társadalmakban

Legmarkánsabban talán a büntetőjog területén figyelhető meg ez a folyamat.

A társadalmi formák kezdetleges alakzatában, amikor az emberek a vérrokonságon alapuló családok, nagycsaládok, majd később a – részben mesterségesen felállított, fiktív vérrokonsá-

gon alapuló – nemzetségek formájában csoportosultak, a csoporton belüli, annak tagjai között egymás sérelmére elkövetett, a közösség alapvető normáiba ütköző magatartásból eredő konfliktust a közösség a magatartást tanúsító személy (elkövető) és a sértett magánügyének tekintette: a sértettre volt bízva annak eldöntése, hogy kíván-e, és ha igen, akkor milyen formában elégtételt venni az őt ért sérelemért. A fellépés leggyakrabban alkalmazott formája a sértett, illetve a sértett és annak családja részéről vett elégtétel, a bosszú volt.¹¹

A bosszú azonban természeténél fogva korlátlanra és határtalanná vált (hiszen a csoport tagjai az őket ért sérelem rendezése érdekében rendszeresen önkényesen és önhatalmúlag, sok esetben az elszenvedett sérelemmel arányban nem álló, azt jóval meghaladó mértékű szankciót alkalmazva jártak el); gyakran ártatlanok sérelmével (is) járt és mindenképpen a család, nemzetség vagy törzs egészének károsodását idézte elő. Önbíráskodó jellege miatt továbbá jelentős gátat állított az olyannyira kívánt cél, a közbiztonság elérése elé.

Ezért később kialakult egy új, jelentős előrelépést jelentő intézmény, a talio,¹² amely az azonos mérvű megtorlás bevezetésével a bosszút már bizonyos keretek közé szorította.

Hátránya volt viszont, hogy egyrészt csak az elkövetett cselekmény eredményére volt tekintettel és figyelmen kívül hagyta az egyéb körülményeket (így az elkövető személyét, az elkövetés körülményeit, a tett előzményeit, a sértett közrehatását ... stb); másrészt alkalmazása egyes cselekmények (például az „állam” elleni vagy a nemi jellegű cselekmények) esetén nem volt lehetséges.

Ezzel párhuzamosan a „büntetőhatalom” és a büntető igazságszolgáltatás egyfajta központosuláson ment keresztül, hiszen gyakorlásának joga a társadalmi formákon belüli először a családfő, a nagycsalád feje, majd a nemzetség vezetője, később pedig a király kezébe került. Ezt a jogkört egyrészt vezető szerepük, másrészt az a körülmény alapozta meg, hogy az uralkodó mivoltukból eredően birtokában voltak egyfajta isteni sugallatnak; döntéseiket legitímálta az az elképzelés, miszerint ők egy felsőbb rendű személy, isten nevében ítélik.¹³

A közösség egészét érintő, kiemelkedően közösségellenes magatartásokat ezen túl már nem az elkövető és a sértett magánügyének, hanem olyan közösségellenes magatartásoknak tekintették, amelyek az adott „bűncselekmény” konkrét sértettjén túl az egész közösségnek okoztak sérelmet. Ezért az ilyen jellegű cselekmények elleni fellépés már az egész közösség érdekében állt és immár a közösség egészének nyomása biztosította szankciót.

Ezáltal a szankció célja is megváltozott és az elkövető megbüntetése helyett, azon túl immáron az elrettentést is hivatott volt szolgálni.

A társadalmi tömörülések számának növekedésével, és a civilizációk fejlődésével egyre inkább fokozódott a bennük élő emberek igénye a nyugodt, rendezett körülmények közötti életre és egyre hangsúlyosabb célként jelent meg a társadalmi béke. Ennek megfelelően a bosszú és a talio helyét fokozatosan átvették a társadalmi békét előtérbe helyező büntetőjogi szankciók. Kiemelkedik közülük a megváltás, a compositio intézménye, amely lényegében az elkövető által a sértettnek – illetve magának a közösségnek – a bosszú elengedéséért adott elégtételt jelentette.¹⁴

Ezzel voltaképpen a „büntetőjog” fő funkciója kettőssé vált: egyrészt kompenzálta a sértettet az őt ért sérelemért, másrészt pedig megvédte az elkövetőt a csoport, a közösség közvetlen felháborodásától, haragjától, „önbíráskodásától”.¹⁵ Bizonyos, kiemelkedő súlyú cselekmények (például árulás, hűtlenség, egyes vallás elleni cselekmények ... stb.) esetében azonban nem nyílt lehetőség a jóvátétellel való rendezésre, ezek büntetése továbbra is bosszú intézményén alapuló halál volt.¹⁶

A compositio intézménye már láthatóan átmenetet képezett az állami büntetőhatalom és a modern büntetőjog korához, hiszen megjelent benne annak a gondolatnak a csírája, amely szerint a „bűncselekmény” elkövetője nem csupán annak sértettje, hanem a közrend és közbiztonság, és ezen keresztül a társadalom egésze ellen intéz támadást.

A közösség alapvető normáit sértő magatartások – az érintett személyek közötti magánügyből – közvetlenül társadalomellenes magatartásokká váltak és e cselekmények ellen a központosított hatalom fellépése vált szükségessé.

A bűncselekmények miatt alkalmazott szankció – funkcióját tekintve – tehát fokozatosan elvált attól az igénytől, hogy megtorolja az elkövetőt az egyént ért sérelemért és a büntetés elsődleges céljává az okozott kár megtérítése, kiküszöbölése, az eredeti állapot helyreállítása vált.¹⁷ A büntetőjog ezzel végérvényesen közjogi jelleget öltött.

A büntető igazságszolgáltatás állami feladattá válása

Az államhatalom ilyen típusú megjelenésével együtt a középkorban tehát megjelent az állami büntetőhatalom, mint fogalom és ezzel párhuzamosan az állam által szervezett, egységes eljárási rendet biztosítani hivatott büntetőeljárás.

A XII. századtól kezdődően fokozódott az állam, illetve az uralkodó igénye egyrészt a bűncselekményekkel szembeni hatékonyabb védelemre, másrészt a felderített bűncselekmények elkövetőinek hatékonyabb megbüntetésére.

Az általánosan jellemző társadalmi és kulturális labilitás hatására a büntetőjog kényszerítő jelleget öltött és a büntetés elsődleges célja ismételten a megtorlás és elrettentés lett.¹⁸

A jogrend megszilárdításában nagy szerepet játszott az egyház is, amely a feudális anarchia időszakának jól szervezett formája- és erejeként igyekezett kezébe venni a büntetőhatalmat is.¹⁹ Az egyház az általa „a béke megsértőinek” nevezett tulajdonképpeni bűncselekmények elkövetőivel szemben egyházi és világi büntetéseket egyaránt alkalmazott.²⁰

A büntetőjog közjogi jellegének erősödését jól jelzi az a folyamat, amelynek során a közrendet súlyosan sértő bűncselekményeket (például az élet elleni cselekményeket, a lopást, a rablást, a gyújtogatást, az útonállást ... stb.) immáron közbűncselekményeknek minősítették az uralkodók és ezáltal elkövetőik üldözésének feladatát mindenki, de legelső sorban az állam kötelezettségévé tették.

Ezzel tulajdonképpen kezdetét vetette az – a későbbiekben a büntetőeljárás egyik legfontosabb alapelvevé váló – a folyamat, amelynek eredményeképpen az állam kizárólagos kötelezettségévé vált a bűncselekmények hivatalból történő felderítése és az elkövetők felkutatása, illetve megbüntetése.

II. fejezet: A büntető igazságszolgáltatás gyakorlása feletti állami monopólium

A büntetőjog közjogi természetéből következik az állami büntetőigény érvényesítésének szükségessége és kötelezettsége. A demokratikus jogállamokban a büntetőhatalom az állam közhatalmi jogosítványa: ennek értelmében az állam feladata és kötelessége a bűncselekmények felderítése és elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása. Ebben a büntetőjogi rendszerben a bűncselekmények már – bár azok szinte valamennyi esetben sértenek magánérdekeket is – alapvetően az egész társadalom jogi rendjének sérelmét jelentik, amivel szemben alkalmazott büntetés jogát az állam gyakorolja.

Ez az az elem, amely fokozatosan vezetett a büntetőhatalomnak az állam kezébe adásához, végső soron pedig az állami büntetőmonopóliumhoz.

A büntetőhatalom feletti állami monopólium egyrészt a büntető jogszabályok megalkotásában, másrészt e szabályok alkalmazásában, vagyis a bűncselekmények felderítésében és az azokat elkövető személyek üldözésében és minél gyorsabban történő felelősségre vonásában ölt testet.²¹

Ennek érdekében az államnak kötelezettsége, hogy mind személyi, mind szakmai tekintetben kialakítsa és működtesse az igazságszolgáltatás szervezetét és garantálja annak anyagi ellátottságát. Magában foglalja ezen kívül annak kötelezettségét, hogy az állam a tudomására jutott valamennyi bűncselekményt felderítse és üldözze.²²

Látható, hogy a büntetőjog folyamatosan olyan jogággá változott, amely nem a magánszemélyek közötti viszonyokat (lásd polgári jog és polgári eljárásjog), hanem az állam és polgárai közötti viszonyokat szabályozza: a polgárok számára jogokat és kötelezettségeket határoz meg és azokat – akár kényszer alkalmazásával – számon is kéri rajtuk. Eképpen tehát azt mondhatjuk, hogy az állam mint hatóság áll szemben a polgáraival és így a közöttük létrejövő viszony inkább hatalmi, semmint jogviszony.

A hatalmi viszony legitimitációját az – a modern állam definíciójához tartozó elengedhetetlen elem – adja, amely kizárólagosan a modern állam jogává és feladatává, működési feltételévé teszi a közrend és a közbiztonság fenntartását. Ilyen értelemben tehát a büntetőjog közjogi jogággá vált.²³

Az állam vált tehát a büntetőhatalom kizárólagos gyakorlójává és ezzel összefüggésben felhatalmazást kapott arra, hogy legitim erőszakot alkalmazzon a büntetőjogi szabályokat megszegő polgáraival szemben.

Ez a büntetőhatalom – legalábbis a demokratikus államokban – azonban semmiképp sem hártalan és korlátok nélküli: egyrészt alá van vetve az alkotmánynak, az abban foglalt szabályoknak és elveknek,²⁴ másrészt az államok által vállalt nemzetközi szerződésekben²⁵ foglaltaknak.²⁶ Ezek a jogelvek meghatározzák a büntetőhatalom gyakorlásának alkotmányos kereteit és korlátait; részletes szabályait és gyakorlásának törvényes rendjét pedig a magyar jogrendszerben három jogág, a büntetőjog, a büntetőeljárás-jog és a büntetése-végrehajtási jog szabályai állapítják meg.

A büntetőjog egyrészt meghatározza a bűncselekményeket, a büntetőjogi felelősség általános és különös feltételeit, illetve akadályait, másrészt megállapítja a bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazható szankciókat.²⁷

Az anyagi jogi értelemben vett büntetőigény létét vagy nem létét a büntetőeljárásban kell tisztázni: a büntetőeljárás-jog – mint az állam közhatalmi tevékenysége – a büntetőjogi felelősségre vonás feltételeinek tisztázására és elbírálására irányuló eljárás rendjét, továbbá az eljárásban részt vevő hatóságok és személyek jogait és kötelezettségeit szabályozza. Feladata, hogy az érvényesítendő büntetőigény szempontjából jelentős tényállást a törvényes eljárási szabályok betartásával felderítse, az igazságnak megfelelően megállapítsa, és az anyagi jog rendelkezéseinek megfelelően, törvényesen elbírálja.²⁸

Az érvényesítendő büntetőigényről az állam a bíróságokon keresztül dönt. A bírói hatalom – amely elválik mind a törvényhozói, mind a végrehajtói hatalomtól és ekképpen a modern, demokratikus államokban a harmadik hatalmi ágat alkotja – az állami hatalomnak az a megnyilvánulása, amely az erre rendelt és létrehozott szervezet útján a vitássá tett vagy megsértett jogról törvényben meghatározott eljárás keretei között, mindenkire kiterjedő kötelező erővel dönt.²⁹

A bűncselekmény elkövetőjével szemben a büntető anyagi jogban meghatározott, és a büntetőeljárás-jogában lefektetett szabályok megtartásával lefolytatott eljárás keretében kiszabott büntetések és intézkedések végrehajtásának, foganatosításának részletes szabályait a harmadik jogág, a büntetés-végrehajtási jog határozza meg.

A legalitás elve

A büntetőjog fejlődése során a legalitás (törvényesség) elve mind a büntető anyagi jognak, mind a büntetőeljárás-jognak alapelvévé vált.

Anyagi jogi szempontból a legalitás elve a jogállamiság formai követelményének, a jogbiztonságnak a megtestesülése – valódi tartalma pedig a nullum crimen sine lege³⁰ és a nulla poena sine lege³¹ elvekben jelenik meg.

Eljárási szempontból pedig az állami büntetőhatalom érvényesítésének a kötelezettségét jelenti, vagyis azt, hogy az állam az általa megalkotott büntető törvényeket az erre a célra létrehozott bűnüldöző hatóságokon – elsősorban az ügyészségen – keresztül alkalmazza és a büntető igényeket érvényesítse. Ebből a kötelezettségéből pedig az következik, hogy a továbbiakban – elvileg – nincs már lehetőség arra, hogy az állam és a bűnelkövető, illetőleg a sértett és a bűnelkövető egymással „kiegyezzen” az alkalmazandó szankciót illetően: azaz nem lehet a továbbiakban mérlegelés tárgya az állam büntető igényének érvényesítése.³²

A legalitás tétele ugyanis azt mondja ki, hogy ha egyszer a jogalkotó valamilyen cselekményt büntetni rendelt, akkor a jogalkalmazó szervek e cselekmény gyanúja esetén kötelesek bűnüldözési monopóliumukkal élni, hogy ily módon a törvényhozó akarata érvényesüljön. A büntetőeljárás lefolytatásának ilyen értelemben vett kötelezettsége – amely alól kivétel elvileg nem lehetséges – kizárja azt, hogy a bűnüldöző hatóságok saját érdekeik vagy egyéb jogon kívüli tényezőktől tegyék függővé azt, hogy éljenek-e a hatalmukkal vagy sem.

A legalitás ilyen szigorú értelemben vett elvéből adódó kötelezettségnek azonban lehetetlen érvényt szerezni.

Ennek egyik oka az úgynevezett látens bűnözés, mely alatt bűnözésnek az a része értendő, amely egyáltalán nem jut a hatóságok tudomására – így értelemszerűen felderítésük és elkövetőik felelősségre vonása is elmarad.

A legalitás elvének második korlátját a bűncselekmények számának mértéktelen növekedéséből adódó azon jelenség jelenti, hogy a bűnüldöző szervek a tudomásukra jutott bűncselekmények között szelektálnak, vagyis maguk döntenek el, hogy melyek azok a bűncselekményfajták, amelyek különös intenzitással üldözendők és melyek azok a jogsértések, amelyek felett szemet lehet hunyni.³³

Az officialitás elve

A legalitás elvével szorosan összefügg a büntetőeljárás – a magát az idők folyamán szintén alapelvvé kinövő – másik fontos garanciális szabálya, az officialitás.

Az előzőekben tisztáztuk, hogy a legalitás elve azt a követelményt támasztja a büntetőeljárás elé, hogy a bűncselekményeket az erre a célra létrehozott szervek derítsék fel és biztosítsák a büntető törvények alkalmazását.

Az officialitás elve ezzel összefüggésben pedig azt mondja ki, hogy ez a tevékenység – melyet tehát az állam a hatóságokon keresztül gyakorol – kizárólag az állam feladata. Míg tehát a legalitás elve a bűnüldöző hatóságok számára azt a parancsot fogalmazza meg, hogy a büntető igényt minden esetben érvényesítsék, az officialitás jogosultságot fogalmaz meg számukra:

felhatalmazza őket arra, hogy a bűncselekmények észlelése esetén elindítsák és lefolytassák a büntetőeljárást.³⁴

A büntetőigényt az állam – szinte kivétel nélkül minden jogrendszerben – az ügyészen, mint közvádlón és az ügyészségen, mint a bűncselekmények üldözésére és a vád képviselésére jogosult hatóságon keresztül érvényesíti: az ügyész a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén jogosult (officialitás) és köteles (legalitás) az eljárást megindítani, vádat emelni és vádat képviselni.

A törvény általános felhatalmazást – és egyben kötelezettséget – ad az igazságszolgáltatásban közreműködő szerveknek az eljárás megindítására és lefolytatására; ehhez nincs szükség más, ezeken kívüli szervezetek, személyek vagy hatóságok hozzájárulására.³⁵

Látható tehát egyrészt, hogy az officialitás által vezérelt büntetőeljárásrendszerben a legalitás megvalósulása azon múlik, hogy a rendszerben milyen módon és hatékonysággal érvényesül az officialitás, másrészt a legalitás éppen az officialitás által érvényesíthető a leginkább.

III. fejezet: Az állami monopólium feloldására irányuló törekvések

Az eljárás egyszerűsítése iránti igény

A népesség-növekedéssel és a nyomában járó elszegényedéssel együtt szükségszerűen együtt járt a bűncselekmények számának növekedése is, ami – értelemszerűen – egyre több büntetőeljárást vont maga után.

A büntetőeljárások egyre növekvő száma folyamatosan vezetett a büntető igazságszolgáltatásban tevékenykedő szervek: a nyomozó hatóságok, az ügyészségek és a bíróságok túlterheltségéhez, ezzel párhuzamosan pedig az ügyek elhúzódásához.

E tendencia csökkentését – lehetőség szerint megállítását – egyik fő célként kitűzve az újabb büntetőeljárás-jogi törvények kidolgozásának egyik fő szempontja az volt, hogy részben új jogintézmények³⁶ és alapelvek bevezetésével, részben egyéb megoldásokkal³⁷ egyszerűbbé, átláthatóbbá és gyorsabbá tegyék a büntetőeljárást.

A büntetőjogi felelősség gyors elbírálásának a büntetési célok hatékonyabb érvényesülése mellett a bűncselekmény terheltjének, illetve sértettjének érdeke szempontjából lehet elsősorban jelentősége, hiszen egy rövidebb eljárás esetén a terhelt rövidebb ideig áll a büntetőeljárás hatálya alatt, a sértett pedig az esetlegesen előterjesztett polgári jogi igényének való helyt adás esetén hamarabb nyerhet – legalább is vagyoni – kompenzációt.

További előnyt jelent, hogy az eljárás gyorsításával a bizonyítás eredményessége is nagymértékben előmozdítható, hiszen a bűncselekmény elkövetéséhez közelebb eső időpontban a bizonyítékok még könnyebben beszerezhetők.³⁸

A büntetőeljárás gyorsabbá, egyszerűbbé és átláthatóbbá tétele tehát a modern idők jogalkotása elé olyan fontos célkitűzést állított, amely egyaránt szolgálja mind az állam büntetőjogi hatalmának hatékony érvényesülését, mind pedig a büntetőeljárásban szereplő hatóságok és személyek érdekét.

Az opportunitás elve

Az eljárás egyszerűsítésére és gyorsítására irányuló, egyre nagyobb hangsúlyt kapó célkitűzés olyan jogintézmények bevezetését eredményezte, amelyek kivételt jelentettek az állam – a legalitás és officialitás elvéből eredő, korábban már említett – azon kötelezettsége alól, hogy a tudomására jutott valamennyi bűncselekményt derítse fel, folytassa le az azokkal kapcsolatos büntetőeljárást és büntesse meg azok elkövetőit.

Erősítette ezt a folyamatot a büntetési elméletekben bekövetkezett azon álláspont térnyerése, amely a büntetés elsődleges céljaként immáron annak megelőzősét jelölte meg, hogy a bűncselekmény elkövetője a jövőben ismételten bűncselekményt kövessen el (speciális prevenció). Ennek megfelelően bizonyos bűncselekmények esetében a büntetés helyét átvették az olyan jellegű intézkedések, amelyek megelégedtek azzal, hogy az elkövetőt „csupán” a fenyegettség állapotába helyezték és a bűncselekmény tényleges, szemmel látható büntetés nélkül maradjon.³⁹

Ezt a jelenséget nevezzük opportunitásnak, amely napjainkban egyre nagyobb jelentőséget kap és kezdi lassan átvenni az elsőbbséget a legalitás elvétől.

Az állami monopólium feloldásának egyes eszközei

Hatályos büntetőeljárás-jogi törvényünk⁴⁰ számos olyan jogintézményt tartalmaz, amely részben az officialitás, részben a legalitás elve alóli kivételként aposztrofálható és részben az eljárás gyorsítását, egyszerűsítését, részben célszerűségi és gazdaságossági szempontok érvényesülését szolgálja.

Ezek a jogintézmények a következők:

Magánindítvány és kivánat [Btk. 31. §-ának (1) bekezdése és Btk. 183. §-ának (3) bekezdése]

Az officialitás elvének érvényesülése alóli kivételként értékelhetők a Btk. és a Be. azon rendelkezései, amelyek bizonyos bűncselekmények⁴¹ esetén a sértett magánszemély vagy a büntetőeljáráson kívüli hatóság döntésétől teszik függővé a büntetőigény érvényesítését. Ezek a magánindítvány és a kivánat.

E jogintézmények azonban csak az eljárás megindításának feltételei – előterjesztésüket követően az eljárás hivatalból, az általános szabályok szerint folytatódik. Hiányukban azonban – attól függően, hogy az eljárás éppen melyik szakban van – a feljelentést el kell utasítani [Be. 174. §-a (1) bekezdésének e) pontja], a nyomozást [Be. 190. §-a (1) bekezdésének g) pontja], illetőleg az eljárást meg kell szüntetni [Be. 267. §-a (1) bekezdésének e) pontja].

Magánvád [Be. 52. §-ának (1) bekezdése]

Szintén az officialitás elvének érvényesülését korlátozza a magánvád intézménye. A törvényben meghatározott bűncselekmények⁴² esetén a sértett (vagy halála esetén hozzátartozója), mint magánvádoló a hatósághoz intézett feljelentés formájában kérheti az eljárás lefolytatását és az elkövető felelősségre vonását. Ez egyben azt is jelenti, hogy e bűncselekmények esetén a törvény a sértettre bizza annak eldöntését, hogy az őt ért sérelemért vonja-e felelősségre az állam elkövetőt vagy sem.

A sértett ilyen irányú jogköre az eljárás további menetében is meglehetősen széleskörű, hiszen jogában áll döntenie a feljelentés visszavonásáról és a vád elejtéséről is [Be. 504. §-a (1) bekezdésének b) pontja és 511. §-ának (1) bekezdése].

Ezekben az esetben azonban nem „sérül” teljesen az officialitás elve, hiszen a törvény lehetővé teszi az ügyész számára, hogy a vád képviselőjét a magánvádlótól átvegye és a továbbiakban ő képviselje a vádat [Be. 496. §-a].⁴³

Nyomozás, illetve vádemelés részbeni mellőzése [Be. 187. és 220. §-a]

A Be. e két intézménye egyértelműen az opportunitás folyamatának eredménye, ugyanis alkalmazásukkal a Be. lehetőséget ad az ügyésznek arra, hogy bizonyos szigorú feltételek esetén egyes bűncselekmények (a jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett elkövetett „jelenéktelen” súlyú bűncselekmény) vonatkozásában eltekintsen a nyomozás lefolytatásától, illetve a vádemeléstől. Annak eldöntése jogát, hogy milyen esetekben és mely bűncselekmények esetén alkalmazhatók e szabályok, a jogalkotó nem tartotta meg magának, arra kizárólag az eljáró ügyész jogosult.

Eljárás (ügyészi) megszüntetése megrovás alkalmazásával [Be. 190. §-a (1) bekezdésének j) pontja]

Szintén az opportunitás elvének érvényesülése eredményeként aposztrofálhatjuk a Be. azon rendelkezését, amely feljogosítja az ügyészt arra, hogy bizonyos feltételek esetén (az elkövetett bűncselekmény társadalomra veszélyességének hiánya vagy csekély foka miatt) vádemelés helyett megszüntesse a nyomozást és az elkövetővel szemben szankciót (megrovás) alkalmazzon. Ennek eldöntése szintén az eljáró ügyész diszkrecionális joga.

Vádemelés elhalasztása [Be. 222. §-a és 459. §-ának (1) és (2) bekezdése]

Ugyancsak e körben értékelendők a Be. vádemelés elhalasztására vonatkozó rendelkezései, melynek alapján az ügyész a vádemelést a háromévi (fiatalkorú gyanúsított esetén ötévi) szabadságvesztésnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt – a bűncselekmény súlyára és a rendkívüli enyhítő körülményekre tekintettel – egy évtől két évig terjedő időre elhalasztja (ha ennek a gyanúsított jövőbeni magatartásában mutatkozó kedvező hatása feltételezhető).

Abban az esetben ugyanis, ha a vádemelés elhalasztásának az ügyész által meghatározott tartama eredményesen telik el, az eljárás megszűnik, és nem kerül sor az elkövető felelősségre vonására [Be. 226. §-ának (1) bekezdése].

Diverzió (elterelés) [Be. 22. §-ának (2) bekezdése]

A célszerűségi igények hívták életre a diverzió (elterelés) intézményét, amely a kisebb súlyú bűncselekmények büntető igazságszolgáltatáson kívüli, bűnösség kimondása nélküli elintézését hivatott elősegíteni.

Ennek egyik intézménye egyrészt az rendelkezés, amely lehetőséget teremt az ügyésznek arra, hogy a vádemelést elhalassza azzal a kábítószer-élvező terhelttel szemben, aki vállalja, hogy gyógyulása érdekében kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen vesz részt, másrészt maga a közvetítői eljárás.

Eljárás megtagadása, illetve megszüntetése az „együtműködő” terhelttel és a fedett nyomozóval szemben [Be. 175. §-ának (1) bekezdése és Be. 192. §-ának (1) bekezdése, illetve Be. 175. §-ának (2) bekezdése és Be. 192. §-ának (2) bekezdése]

Célszerűségi intézményként említhető az „együtműködő terhelttel”, illetőleg a „fedett nyomozóval” szembeni eljárás megtagadása, illetőleg megszüntetése, amikor is a célszerűség a távolabbi bűnüldözési érdekekkel áll összefüggésben.⁴⁴

A törvényben meghatározott szigorú feltételek esetén az „együtműködő” terhelt vonatkozásában a feljelentést elutasíthatja, illetőleg az eljárást megszüntetheti az ügyész mellett a nyomozó hatóság is, igaz, csak ügyészi engedélyével.

A „fedett nyomozó” vonatkozásában viszont ezt a jogot kizárólag az ügyész gyakorolhatja.

A büntetőeljárás megindításának feltételei [Be. 6. §-ának (2) bekezdése]

A büntetőeljárás fő szabály szerint a nyomozással kezdődik [Be. 164. §-ának (1) bekezdése]: a nyomozás megindítása közvádas ügyekben az ügyész, míg magánvádas ügyekben a magánvádló feladata.

A nyomozás elrendelésének általános feltétele a bűncselekmény gyanúja:⁴⁵ ehhez a hatóságnak abban kell állást foglalnia, hogy a rendelkezésére álló adatok utalnak-e valamilyen bűncselekmény elkövetésére vagy sem. A büntetőeljárásban a gyanú magas fokú logikai valószínűség és objektív természetű.⁴⁶

A nyomozás megindulása után az eljárási cselekmények elvégzése eredményeként a bűncselekmény gyanújának megalapozottsági foka gyengülhet vagy erősödhet. Meghatározott személy ellen viszont csak – a magasabb fokú valószínűséget feltételező – megalapozott gyanú megléte esetén indítható nyomozás. Ezek objektív dolgok.

Az eljárás következő lépcsőfokát jelentő vádemeléshez viszont már az ügyész belső meggyőződése szükséges arról, hogy a terhelt bűncselekményt követett el. Amennyiben ilyen meggyőződés nem alakul ki benne – attól függően, hogy éppen az eljárás melyik szakaszában járunk –, dönthet a feljelentés elutasításáról [Be. 174. §-a], a nyomozás részbeni mellőzéséről [Be. 187. §-a], a nyomozás megszüntetéséről [Be. 190. §-a], a vádemelés részbeni mellőzéséről [Be. 220. §-a], az ügy közvetítői eljárásra utalásáról [Be. 221/A. §-a], a vádemelés elhalasztásáról [Be. 222. §-a], végső soron pedig a vád elejtéséről [Be. 311. §-a].

IV. fejezet: Mediáció a büntetőeljárásban

A közvetítői eljárás (más néven mediáció) egy jól felépített, hatékony módszer, amellyel a közvetítő sajátos kommunikációs módszerek és eljárási elvek alkalmazásával teszi képessé a feleket arra, hogy a közöttük kialakult konfliktusra együtt találjanak megoldást és azt megállapodásban rögzítsék. Főbb jellemzői a jövőorientáltság, az indulatok kezelése, az érdekek és szükségletek feltárása, a hatalmi, befolyásbeli különbségek kiegyensúlyozása, a kommunikáció és a kapcsolat javítása, a gyors és a felek számára megfelelő megoldás keresése, az önkéntesség, a mediátor semlegessége, és a titoktartás.⁴⁷

Alkalmazásával rendszerint sokkal gyorsabbá válik a konfliktus megoldása, mint a bíróságon, ugyanis nem kell hónapokat várni arra, hogy az ügy a törvényszék elé kerüljön és nem okoz további időhúzást az sem, hogy valamelyik peres fél ügyvédje esetleg indokolatlan beadványokkal vagy érdemi információval nem szolgáló tanúk bevonásával tovább halasztja az ügy tárgyalását.

A közvetítői eljárás kialakulásának előzményei

Láthatjuk, hogy a jogfejlődés eredményeként a büntetőeljárás középpontjába fokozatosan a terhelt került: elsődlegesen vált az általa elkövetett bűncselekményért való felelősségre vonása és megbüntetése.

A sértett – annak ellenére, hogy korábban az őt ért sérelemért való kompenzáció megválasztásával, illetőleg annak végrehajtásával, majd később a vád képviselőjének gyakorlásával központi szerepet játszott – egyre inkább háttérbe szorult az eljárás során és sem az őt ért kár helyreállítása, sem a lelki sérelmek orvoslása nem kapott kellő hangsúlyt és az érdekei érvényesítésére nyitva álló lehetőségeket is fokozatosan elvesztette.

A XX. század második felében – elsősorban a viktimológia, mint új tudományos irányzat megjelenésével – ismételten elterjedt az a nézet, amely a sértettet, vagyis a bűncselekmény áldozatát helyezi a büntetőjogi szabályozás középpontjába és a büntetőeljárás céljai között megjelent az elkövető és sértett közötti emberi kapcsolat rendezése iránti igény is – elsősorban az eredeti állapot helyreállítása és a bűncselekménnyel okozott kár jóvátétele által.⁴⁸

E célkitűzés egyik legelterjedtebb eszköze a közvetítői eljárás intézménye.⁴⁹

A mediáció alkalmazásának szükségessége a büntetőjogban

Más jogterületeken – így elsősorban a polgári perrendtartásban, az oktatás, munkaügy, egészségügy, fogyasztóvédelem, gyermekvédelem és a társasági jog területén, továbbá a házasság felbontásánál, valamint a közigazgatási eljárásokban – már hazánkban is alkalmazták a közvetítői eljárást valamilyen formában. Ennek egyik oka, hogy a közvetítés konfliktus-orientált, rendszerint mindkét fél jövőjére koncentrál, emellett fő célja az ügy gyors és – lehetőség szerint – valamennyi fél számára elfogadható módon történő megoldása. Ezek az előnyök és – általában – kedvező tapasztalatok vezettek a mediáció bevezetéséhez a büntetőeljárásba is.

A közvetítői eljárás kialakulásának elsődleges okaként korábban már tárgyalt jelenség, nevezetesen az eljárás gyorsítása iránti igény kiváltképp megfigyelhető a büntetőeljárás-jog vonatkozásában.

A büntetőeljárás kevés kivételtől eltekintve hosszadalmas, gyakran évekig tartó folyamat, melynek során gyakran érik a terheltet (és családját) az adott bűncselekmény súlyához képest aránytalan, a büntetési célokra túlmutató károsodások és hátrányok. A bűncselekmény sértette – mivel a nyomozati szakban és a tárgyaláson való meghallgatása általában nem mellőzhető – gyakran újra és újra átéli a bűncselekmény következtében őt ért negatív élményeket és ezáltal ismételten áldozatává válik az adott bűnténynek.

Mindezen problémákra jelenthet megoldást a közvetítői eljárás, melynek során az elkövetőt és a sértettet egyenrangú félként kezelik, ahol elmondhatják az ügyvel kapcsolatos problémáikat és álláspontjukat a konfliktus feloldása érdekében.

A közvetítői eljárás tehát a helyreállító igazságszolgáltatás olyan eleme, amely alkalmas lehet az igazságszolgáltatási szervek túlterheltségének enyhítésére éppúgy, mint a tettes felelősségérzetének felkeltésére, önbecsülésének visszaszerzésére, az áldozat kiengesztelésére, az általa átélt trauma enyhítésére, valamint a társadalmi béke, a köznyugalom helyreállítására.

A közvetítői eljárás fogalma

A közvetítői eljárás fogalma többféleképpen határozható meg:

A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (a továbbiakban: Bktv.) 2. §-ának (1) bekezdése szerint a közvetítői eljárás *a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független harmadik személy (közvetítő) bevonásával – a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő – írásbeli megállapodás jöjjön létre.*

A Be. hatályos szövege akként fogalmaz, hogy a közvetítői eljárás *a személy elleni (Btk. XII. fejezet I. és III. cím), a közlekedési (Btk. XIII. fejezet), illetőleg a vagyon elleni (Btk. XVIII. fejezet), ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt indult büntetőeljárás tartama alatt, a gyanúsított vagy a sértett indítványára, illetőleg önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható eljárás* [Be. 221/A. §-ának (1) bekezdése.].

Az egyes nemzetközi dokumentumok is saját definíciót alkottak a mediációra.

Az Európa Tanács R(99) 19. számú ajánlása szerint a mediáció *olyan eljárás, amikor az áldozat és az elkövető szabad belátásuk alapján úgy döntenek, hogy aktívan közreműködnek a bűncselekmény következményeinek megoldásában egy pártatlan harmadik fél (mediátor) segítségével.*

Az Európai Unió 2001/220/IB sz. kerethatározatának 1. cikkének b.) pontja szerint *a büntetőügyekben történő mediáció a büntetőeljárás előtt vagy alatt a tárgyaláson alapuló megegyezés keresése a bűncselekmény áldozata és elkövetője között, egy hozzáértő személy közvetítésével.*⁵⁰

Mindezen definíciók alapján tehát a közvetítői eljárás a sértett és az elkövető közötti olyan megegyezés, melynek sikeres megvalósulása az elkövető büntetőjogi felelősségre vonásának elmaradását eredményezi, így a bűncselekmény következtében létrejött konfliktust úgy segíti megoldani, hogy azt visszahelyezi a társadalomba, és az érintett felek megegyezésével állítja helyre a megsértett jogrendet.⁵¹

A mediáció célja és fajtái

A mediáció célja

A közvetítői eljárás céljai meglehetősen sokrétűek. Amellett, hogy a bűncselekménnyel okozott kár gyorsabb megtérülését – s ezáltal a cselekmény jóvátételét – szolgálja, a büntetőper elkerülése révén csökkenti a büntetőeljárás költségeit és az igazságszolgáltatásban részt vevő szervek túlterheltségét; és mindenek előtt gyorsítja a büntetőeljárást.

Alkalmazása a bűncselekmény elkövetőjének is érdekében áll, hiszen elkerülhető általa a büntetéssel összefüggő stigmatizáció, valamint felelősségérzetének felerősítésével fokozza irányában a speciális prevenció érvényesülését is.

A Bktv. akként fogalmaz, hogy a közvetítői eljárásban arra kell törekedni, hogy a sértett és a terhelt között – a terhelt tevékeny megbánását megalapozó – megállapodás jöjjön létre [Bktv. 2. §-ának (2) bekezdése], a Be pedig a közvetítői eljárás céljaként a bűncselekmény következményeinek jóvátételének és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartásának elősegítését jelöli meg [Be. 221/A. §-a].

A mediáció fajtái

A különböző országok jogrendszereiben fellelhető közvetítői eljárásokat többféleképpen lehetséges csoportosítani:

A közvetítői eljárás iránya, illetve eredménye alapján létezik pénzbeli jóvátételre irányuló; a sértett részére, illetőleg a köz javára történő munkavégzés formájában megnyilvánuló; továbbá ezek közös jellemzőit magán viselő közvetítői eljárás.⁵²

A közvetítői eljárások között tehetünk különbséget aszerint, hogy hogyan viszonyulnak a bírói eljáráshoz.

A német büntetőeljárás-jog a közvetítői eljárást a bírósági szakaszt megelőzően teszi kötelezővé bizonyos esetekben.

A francia jogban alkalmazott megoldás szerint a közvetítői eljárás a bírósági szakaszban mérülhet fel: a bíró a már folyamatban lévő pert felfüggesztheti és egy mediátor bevonásával lehetővé teszi a felek számára, hogy „kivigyék” a vitájukat egy – a bíróságtól független – magánintézményhez a mediációs eljárás lefolytatására (ügynevezett integrált modell).

A harmadik típusban a felek az igazságszolgáltatástól teljesen függetlenül, az erre a célra létrehozott, ügyvédi irodák által működtetett civil szervezetek útján igyekeznek elérni konfliktusaik feloldását (ügynevezett alternatív modell).⁵³

Ismeretes a közvetítői eljárások közötti tipizálás aszerint is, hogy milyen típusú bűncselekmények esetén nyílik lehetőség megindításukra. Leginkább a – nem súlyosabban minősülő – közlekedési, a személy elleni és a vagyon elleni bűncselekmények esetén alkalmazható,⁵⁴ de egyes országokban felmerülhet bizonyos, kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények⁵⁵ esetén is.

A jogintézmény alapelvei

A mediáció alapelvei a Bktv. alapján az *önkéntesség*⁵⁶ és ezzel összefüggésben *a felek akaratának és méltóságának tiszteletben tartásának elve*; *a terhelt és a sértett egyenrangúságának elve*; *a titkosság*;⁵⁷ *az anyanyelv használatának elve*; *a jogi képviselő meghatalmazásának lehetősége* és *a felek által megnevezett személyeknek a közvetítői megbeszélésen való jelenléte*; továbbá *a közvetítő semlegességének elve* [Bktv. 7. és 8. §-a].

A Bktv. rendelkezésein kívül azonban e jogintézmény alkalmazása során is érvényesülniük kell egyes büntetőjogi és büntetőeljárás-jogi alapelveknek, úgymint *a büntetőjog szubszidiárius és ultima ratio jellege*;⁵⁸ *a tisztességes eljáráshoz való jog*;⁵⁹ *az ártatlanság vélelme*; *a kétszeres értékelés tilalma*;⁶⁰ *illetőleg az opportunitás*^{61 62}.

A közvetítői eljárásban résztvevő személyek

Az áldozat (sértett)

A nemzetközi dokumentumok rendszerint nem alkalmazzák konzekvensen az „áldozat” és „sértett” kifejezést; utóbbi inkább jogi, míg előbbi inkább jogon kívüli, pszichológiai-szociológiai kategóriának tekinthető.

Az Európai Unió 2201/220/IB kerethatározatának 1. cikkének a) pontja szerint *sértett az a természetes személy, aki olyan károsodást szenvedett, ideértve testi vagy szellemi épségének sérelmét, érzelmi szenvedését vagy gazdasági veszteségét is, amelynek közvetlen oka olyan*

*cselekmény vagy mulasztás, amely valamely tagállam büntetőjogi szabályainak megsértésével valósult meg.*⁶³

Az ENSZ 1985. évi, A bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságszolgáltatás alapelveiről című deklarációja szerint *az áldozatok olyan személyek, akik egyénileg vagy kollektíven szenvedtek sérelmet – így különösen testi vagy mentális sérülést, érzelmi szenvedést, gazdasági veszteséget vagy alapvető jogaik lényeges korlátozását – olyan cselekmények (tevékenység vagy mulasztás) által, amelyek sértik a tagállamok hatályos büntetőjogi normáit, beleértve azokat is, amelyek a hatalommal való büntetőjogilag értékelhető visszaélést tiltják.*

A magyar szabályozás szerint *sértett az, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette* [Be. 51. §-ának (1) bekezdése].⁶⁴

Látható, hogy a mediációban szerephez jut immáron a bűncselekmény sértettje is, így tehát személyes kontaktus alakul ki közte és a bűncselekmény elkövetője között. A sértett az eljárás során kibeszélheti magából a sérelmeit, előadhatja milyen kárai merültek fel a bűncselekmény kapcsán, és a terhelttel való személyes kontaktusból kifolyólag lehetőség nyílik a bűncselekmény megbocsátására és jóvátételére.⁶⁵

Fontos azonban kiemelni, hogy ez egy lehetőség a sértett részére: egyrészt önként vetheti alá magát az eljárásnak, másrészt az eljárás folyamán bármikor dönthet úgy, hogy visszalép attól. Lehetősége nyílik ezeken túl a sértettnek arra is, hogy amennyiben nem kíván találkozni az elkövetővel, akkor egymás távollétében történő meghallgatásukat indítványozza.⁶⁶

Az elkövető (terhelt)

Az elkövető definiálására – az áldozattal, illetőleg sértettel ellentétben – nem került sor az egyes nemzetközi dokumentumokban, de értelemszerűen a büntetőeljárás terheltje áll a közvetítői eljárás elkövetői oldalán.

A Be. 43. §-ának (1) bekezdése szerint *terhelt az, akivel szemben büntetőeljárást folytatnak.*⁶⁷ Nem minden terhelt esetén nyílik azonban lehetőség a közvetítői eljárásra; amellett, hogy csak bizonyos bűncselekmények esetén [lásd Be. 221/A. §-ának (1) bekezdése] teszi lehetővé alkalmazását, a törvény a többszörös vagy különös visszaesőnek minősülő, továbbá a bűncselekményt bünszervezet keretei közt elkövető, valamint a halálos kimenetelű bűncselekményt elkövető terhelteket kizárja a közvetítői eljárásból. Ugyancsak megtiltja alkalmazását azokban az esetekben, ha a terhelt a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetőleg próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követte el, továbbá ha az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el és az előző szándékos bűncselekménye miatt korábban közvetítői eljárásban vett részt, és ennek eredményeként vele szemben a közvetítői eljárás sikeres lezárultához fűződő jogkövetkezményeket [Btk. 36. §-ának (1) vagy (2) bekezdése] alkalmazták. [Btk. 36. §-ának (3) bekezdése]

A közvetítői eljárásnak az elkövetőre is pozitív hatásai lehetnek: az áldozattal való találkozás és kommunikáció során közvetlenül szembesülhet a tettével és annak következményeivel, melynek eredményeként szégyenérzet, büntudat és felelősségérzet alakulhat ki benne, aminek következtében megbánhatja tettét és végső soron bocsánatot kérhet a sértettől. Az általa elkövetett bűncselekménnyel való szembesítése olyan irányban is hathat, amely az újabb bűncse-

lekmény elkövetésének megelőzését – s ezáltal a speciális prevenció, mint büntetési cél elérését – eredményezheti.

További pozitív hatás lehet a büntetőjogi büntetéssel együtt járó stigmatizáció elkerülése, vagyis az, hogy a közvetítői eljárás sikeres befejezése esetén – a végrehajtandó szabadságvesztéssel ellentétben – nem szakad el környezetétől és nem terhelik a büntetett előéletéhez fűződő – elsősorban a társadalom irányából történő megbélyegzés formájában megtestesülő – nyilvánvaló hátrányok sem.⁶⁸

Fontos megjegyezni, hogy az önkéntesség az elkövetői oldalon is megjelenik, nem ritka ugyanis, hogy az elkövetők nem tanúsítanak megbánást, nem hajlandóak sem a hatóságokkal, sem a sértettel, sem a közvetítővel együttműködni és a legkevésbé sem törekednek a mindenkinek megfelelő megoldás kialakítására. Ezekben az esetekben semmi értelme nem lenne a közvetítői eljárásnak – a mediáció természetétől pedig idegen, hogy a terheltet kényszerítsék az abban való részvételre és együttműködésre.

A mediátor

Általánosan elmondható, hogy emberek között kialakult konfliktusok megoldására irányuló törekvések során a felek közötti kommunikáció egy idő elteltével szükségszerűen szubjektív-vá válik, és ennek következtében eldurvul, irányíthatatlan lesz és rendszerint meg is szakad. Ezt a helyzetet orvosolandó hajtották végre a fejlett társadalmak a büntetőjog – az előzőekben részletezett – központosítását eleinte az uralkodó, később az igazságszolgáltatási szervezet, a bíróságok által.

Láthatjuk azonban, hogy a bíróságok a bűncselekménnyel érintett személyek személyes problémáit – a rájuk kiosztott szerepkörükből adódóan – általában nem képesek kielégítően megoldani. E szerepet betöltését szolgálja a közvetítői eljáráson keresztül az azt lebonyolító személy, a közvetítő, vagy mediátor.

A közvetítő – aki kifejezetten a vitás felek pszichikai gátjainak leépítésére specializálódott, a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, ügyészségtől független, kívülálló személy – a bírósági eljárásra jellemző „kemény jogi vita” helyett laza, élet közeli kommunikációvá tudja átalakítani a felek közötti érintkezést, és ezáltal jobban elő tudja segíteni a felek közötti egyezség létrejöttét.⁶⁹

Magyarországon a jogalkotó akként foglalt állást, hogy ezt a feladatot a pártfogó felügyelői szolgálaton keresztül lehet leghatékonyabban elvégezni, ezért a Bktv. a büntető ügyben eljáró bíróság, illetőleg ügyészség székhelye szerint illetékes megyei (fővárosi) Igazságügyi Hivatal közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelőit jelöli ki a közvetítői eljárás lefolytatására [Bktv. 3. §-ának (1) bekezdése].

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény 13. §-ának (2) bekezdése szerint a pártfogó felügyelő végzettsége tekintetében lehet: egyetemi szintű jogász, okleveles közigazgatási szakértő, pszichológus, szociálpolitikus, szociológus, teológus; egyetemi vagy főiskolai szintű pedagógus, szociális munkás; főiskolai szintű gyógypedagógus, igazgatásszervező vagy szociálpedagógus; felsőfokú képesítéssel és szakirányú továbbképzési szakon szerzett – különösen addiktológiai konzulens, gyermek- és ifjúságvédelmi tanácsadó, mentálhigiénés – szakképesítéssel rendelkező személy. Az (5) bekezdés szerint a pártfogó felügyelő a kinevezéstől számított két éven belül az igazságszolgáltatási ismeretekről is számot adó ügyviteli vizsgát tesz.

Bktv. 3.§-ának (2)-(5) bekezdései sorolják fel a közvetítők jogait és kötelességeit. E szerint a közvetítő kötelessége, hogy

- pártatlanul és lelkiismeretesen közreműködjön a felek közötti megegyezés létrehozásában;⁷⁰
- eleget tegyen a külön jogszabályban meghatározott szakmai követelményeknek;
- tiszteletben tartsa az eljárásban résztvevők méltóságát, és biztosítsa, hogy a résztvevők egymással szemben is tisztelettel járjanak el;
- titoktartási kötelezettség terheli minden tényre, adatra és körülményre vonatkozóan, amelyről közvetítői tevékenységével összefüggésben szerzett tudomást.⁷¹

E kötelezettségei teljesítése érdekében

- megismerheti mindazokat az adatokat, amelyek a feladatának ellátásához szükségesek;⁷²
- kitűzi a megbeszélés időpontját, arra a feleket megidézi;
- vezeti a megbeszélést, és arról feljegyzést készít;
- ellenőrzi a megegyezésben foglaltak végrehajtását.

Szervezetileg a közvetítők a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól és ügyészségtől független, az igazságügyekért felelős minisztérium alá rendelt Igazságügyi Hivatal megyei (fővárosi) egységei alá tartozó Pártfogó Felügyelői Szolgálatok munkatársai, így tehát az igazságszolgáltatási rendszeren kívül álló személyek.⁷³ A tevékenységük feletti szakmai felügyeletet az igazságügy-miniszter gyakorolja.

A közvetítői eljárás egyéb résztvevői

A mediáció során mind a sértett, mind a terhelt jogosult jogi képviselő meghatalmazására, aki – a büntetőeljárás egyéb szakaszaihoz hasonlóan – jogosult az eljáráson részt venni és azon felszólalni.⁷⁴

A törvény lehetőséget ad továbbá a feleknek arra, hogy az általuk megnevezett, legfeljebb két-két személy részvételét indítványozzák.⁷⁵ E személyek bevonása biztonságot nyújthat a feleknek és elősegítheti a megállapodás létrejöttét.

A feleken kívül a közvetítő is vonhat be az eljárásba olyan személyt, aki szakértelmével biztosítja, segíti a megállapodás létrejöttét. Ilyen lehet például pedagógus vagy pszichológus segítségül hívása, de a konkrét ügy körülményei alapján bármely szakterület képviselőinek részvétele elképzelhető.

A közvetítői eljárás résztvevője ezen túl a már említett törvényes képviselő is, akinek az eljárásba bevonását a törvény cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes felek esetén kötelezővé teszi.

Az anyanyelv használata elvének érvényesülése érdekében – elsősorban akkor, ha valamelyik fél a magyar nyelvet nem ismeri, vagy süket, illetőleg néma – előfordulhat, hogy az eljárás lefolytatásához tolmács alkalmazása válik szükségessé. Ilyen esetekben az eljárás nélkülözhetetlen résztvevőjévé válik ő is.

A közvetítői eljárás egyéb résztvevőjeként megemlíthető még az ügyész és a bíróság is. Fontos azonban leszögezni, hogy ezek csak közvetve vesznek részt az eljárásban: szerepük egyrészt abban nyilvánul meg, hogy tulajdonképpen tőlük függ az eljárás megindítása annyiban, hogy ők jogosultak dönteni róla; másrészt segítségnyújtó szerepük is lehet az eljárási cselekmények lebonyolításában.⁷⁶

Bűncselekmények és a tevékeny megbánás

A Be. nem minden bűncselekmény esetén teszi lehetővé a feleknek, hogy ügyüket közvetítői eljárás keretében intézzék el.

A 221/A. §-ának (1) bekezdése értelmében csak a Btk. XII. fejezetének I. és III. címében felsorolt személy elleni, a Btk. XIII. fejezetében tárgyalt közlekedési, illetőleg a Btk. XVIII. fejezetében feltüntetett vagyon elleni bűncselekmények esetén alkalmazható és csak akkor, ha a bűncselekmény ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő.

E bűncselekményekkel okozott károk és sérelmek orvoslása kiemelt érdek, amely még a jogrend megsértése miatti felelősségre vonást is háttérbe szoríthatja.

A Be. rendelkezései összhangban állnak a helyreállító igazságszolgáltatás beemelésével a Btk.-ba, amely a 36. § módosulásával, azaz a tevékeny megbánás fogalmának bevezetésével történt meg, mely szorosan összefügg a közvetítői eljárással: nem büntetendő, aki a személy elleni, közlekedési vagy vagyon elleni, három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítői eljárás keretében megtérítette vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette.⁷⁷

E szabályok alapján tehát mindig a konkrét eset és az elkövetés, valamint az elkövető körülményeinek mérlegelésével lehet és kell eldönteni, hogy indokolt-e az ügy közvetítői eljárásra utalása. Különösen indokolt e körülmények alapján akkor, ha a bűncselekmény családon belüli erőszak eredménye, vagy kiemelkedő lelki sérülést, érzelmi szenvedést okoz, továbbá azon vagyon elleni bűncselekmények esetén, amikor lehetőség mutatkozik a cselekménnyel okozott kár valamilyen módon való jóvátételére.

A közvetítői eljárás menete

A közvetítői eljárás megindulása

A Be. alapján az ügy közvetítői eljárásra utalásának a büntetőeljárás alatt egy alkalommal van helye [Be. 221/A. §-ának (2) bekezdése], és az a vádemelésig az ügyész határozatával, a vádemelést követően pedig a bíróságnak a büntetőeljárást felfüggesztő végzésével indul meg. [Bktv. 6 §-a]⁷⁸

A vádemelésig tehát az ügyész határoz a közvetítői eljárásra utalásról. Ez történhet hivatalból, illetőleg a gyanúsított, a védő és a sértett indítványára is, de mindkét esetben az alábbi feltételek együttes megléte esetén:

- tevékeny megbánás [Btk. 36 §-a] következtében az eljárás megszüntetésének vagy a büntetés korlátlan enyhítésének lehet helye;
- a gyanúsított a vádemelésig beismerő vallomást tett, vállalja, és képes a bűncselekménnyel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon és mértékben jóvátenni;
- a gyanúsított és a sértett is hozzájárult a közvetítői eljáráshoz, valamint
- a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bírósági eljárás lefolytatása mellőzhető, vagy megalapozottan feltehető, hogy a bíróság a tevékeny megbánást a büntetés kiszabása során értékelni fogja. [Be. 221/A. §-ának (3) bekezdése]

Az ügyész a közvetítői eljárásra utalás feltételeinek vizsgálata céljából meghallgatja a gyanúsítottat és a sértettet, és ha szükséges, a pártfogó felügyelőt is. Erre a felek hozzájárulása és a mediáció önkéntessége érdekében van szükség.

A közvetítői eljárás tárgyában hozott határozatot a sértettel, a feljelentővel és a magánindítvány előterjesztőjével, valamint a közvetítői eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező megyei (fővárosi) igazságügyi hivattalal is közölni kell.

Az ügy közvetítői eljárásra való utalása mellett az ügyész a büntetőeljárást legfeljebb hat hónapi időtartamra felfüggeszti.

Fontos eljárás jogi szabály, hogy az ügyész eljárást felfüggesztő és a közvetítői eljárást elrendelő határozata ellen nincs helye jogorvoslatnak. [Be. 221/A. §-ának (4) bekezdése]

Ha az eljárás felfüggesztése és az ügy közvetítői eljárásra utalása a vádemelésig nem történt meg és a közvetítői eljárás – a Be. 221/A. §-ának (3) bekezdésében meghatározott – feltételeinek fennállását az eljáró bíróság észleli, a tanács elnöke a vádirat kézbesítésével egyidejűleg tájékoztatja a vádlottat, a védőt és a sértettet a közvetítői eljárás iránti indítvány megtételének lehetőségéről és a közvetítői eljárás következményeiről.

A bíróság előkészítő ülést tart, ha a vádirat közlésétől számított tizenöt napon belül a vádlott, a védő vagy a sértett közvetítői eljárás lefolytatását indítványozta. Erre a bíróság vádlottat, kötelező védelem esetén a védőt, továbbá a sértettet megidézi.⁷⁹

Az előkészítő ülésen a tanács elnöke a szükséges terjedelemben ismerteti az ügyet, majd a tanács elnöke és tagjai az ügyészhez, a vádlotthoz, és a sértetthez kérdést intézhetnek. [Be. 272. §-ának (2) – (7) bekezdése]

Az ügy közvetítői eljárásra utalása esetén a bíróság szintén felfüggeszti a büntetőeljárást legfeljebb hat hónapra – a bíróság ilyen tartalmú végzése ellen fellebbezésnek van helye. [Be. 266. §-a (3) bekezdésének c) pontja]

Az eljárás közvetítő előtti szakasza [Bktv. 9- 14. §-a]

A közvetítő az ügyészi vagy bírói határozatnak a pártfogó felügyelői szolgálathoz való érkezésétől számított tizenöt napon belül kitűzi az első közvetítői megbeszélés időpontját és arra a feleket idézi.⁸⁰

A közvetítői eljárást úgy kell megszervezni, hogy azt az első közvetítői megbeszéléstől számított három hónapon belül be lehessen fejezni, és a jelentés, továbbá a megegyezésről szóló okirat a büntetőeljárás felfüggesztése határidejének letelte előtt megérkezzen az ügyészhez, illetve a bírósághoz.

A megbeszélés(eke)t rendszerint a szolgálat hivatali helyiségében kell megtartani, de ha a közvetítő indokoltnak tartja, ettől eltérően is dönthet. Ha valamely fél a szabályszerűen kézbesített idézés ellenére a kitűzött megbeszélésen nem jelenik meg, és a mulasztását nem igazolta, a közvetítő szükség esetén megkereséssel tisztázza a mulasztás körülményeit, továbbá azt, hogy a közvetítői eljárás lefolytatásának nincs-e akadálya.

Amennyiben a megbeszélés lefolytatásának nincs akadálya, a közvetítő a megbeszélésre újabb időpontot tűz ki. Ha a felek valamelyike az új megbeszélésen ismételten nem jelenik meg – és ezt előzetesen, haladéktalanul, vagy ha ez már nem lehetséges, az akadály megszűnése után nyomban, alapos okkal nem igazolja⁸¹ – úgy kell tekinteni, mint aki a hozzájárulását visszavonta.

A közvetítői megbeszélés kezdetekor a közvetítő megállapítja a sértett és a terhelt személyazonosságát, és megkérdezi őket, hogy a közvetítői eljárás lényegére, jogkövetkezményeire, a jogaikra és kötelezettségeikre történt írásbeli tájékoztatást megértették-e.⁸² A közvetítő a fele-

ket a szükséges részletességgel meghallgatja, amely történhet egymás jelenlétében, és egymás távollétében is.⁸³ A megegyezés megkötéséhez és aláírásához azonban a sértett és a terhelt személyes és együttes jelenléte szükséges.

A sértett és a terhelt az ügyvel kapcsolatos álláspontjukat szóban is kifejtethetik, és a rendelkezésükre álló iratokat is bemutatathatják.

A megbeszélésről a közvetítő feljegyzést készít, melynek tartalmaznia kell:

- a közvetítői eljárást végző pártfogó felügyelői szolgálat megnevezését, az ügy számát és a terhelt nevét;
- a közvetítői eljárásra utaló határozatot hozó bíróság, illetve ügyészség megnevezését és ügyszámát;
- a megbeszélés helyét, valamint megkezdésének és befejezésének időpontját;
- az eljáró közvetítő, a sértett, a terhelt, a képviselők, illetve a közvetítői megbeszéléseken részt vett más személyek nevét, valamint az első megjelenéskor a résztvevők azon lakcímét, ahonnan idézhetők;
- az eljárás menetének rövid ismertetését, úgy, hogy a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése, valamint az eljárási szabályok megtartása nyomon követhető legyen.

A közvetítői eljárásban a megegyezés létrehozására kell törekedni, ami akkor jön létre, ha a sértett és a terhelt között a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésében, vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon való jóvátételében azonos álláspont jött létre.

A megállapodásnak tartalmaznia kell, hogy a terhelt a bűncselekménnyel okozott kárt mely időpontig téríti meg: ennek végső határa a vádemelés elhalasztása; ha az összeget részletekben fizeti meg, akkor mennyi időn belül és milyen rendszerességgel; vagy, hogy egyéb más módon nyújt jóvátételt. A megállapodás tartalmazza továbbá a feleknek arra vonatkozó egyezségét is, hogy ki viseli az eljárás költségeit.

A megállapodásban vállalt kötelezettségeknek meg kell felelniük a jogszabályoknak, ésszerűnek kell lenniük, és nem ütközhetnek a jó erkölcsbe.

A közvetítő a sértett és terhelt között létrejött megegyezésről – közokiratnak minősülő – okiratot állít ki, amelyet a sértett és a terhelt is aláír. Az okiratot a feleknek, és a jelen lévő képviselőknek át kell adni, ha pedig a képviselő nincs jelen, részére az okiratot kézbesíteni kell.

A közvetítői eljárás lezárulása [Bktv. 15-17. §-a]

A törvény a közvetítői eljárás befejezésének időpontjaként az alábbi napokat határozza meg:

- az a nap, amelyen a terhelt
 - a megállapodás alapján a bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek megtérítette vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette;
 - a megállapodás alapján a kár megtérítését részletekben történő fizetéssel vagy egyéb módon nyújtandó jóvátétellel az első részlet tekintetében teljesítette⁸⁴;
 - a megállapodás alapján a részletekben történő fizetés vagy más módon nyújtandó jóvátétel utolsó részletét a felfüggesztés határidején belül teljesítette;
- az a nap, amelyen a felek valamelyike
 - részére küldött idézés kézbesítése a címzett ismeretlen helyen tartózkodása miatt eredménytelen;
 - meghal;
 - kijelenti a közvetítő előtt, hogy kéri a közvetítői eljárás befejezését;
 - a közvetítői eljárás lefolytatásához való hozzájárulását visszavonja⁸⁵;

- az a nap, amelyen a terhelt nyilatkozatából vagy magatartásából egyértelműen megállapítható, hogy az eljárás felfüggesztésének, és az ügy közvetítői eljárásra utalásának feltételei azért nem állnak fenn, mert

- a gyanúsított a vádemelésig nem tett beismerő vallomást, illetőleg nem vállalta, vagy nem képes a bűncselekménnyel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon és mértékben jóvátenni, illetve
- nem járult hozzá a közvetítői eljárás lefolytatásához;

- ha az első közvetítői megbeszéléstől számított három hónap eredménytelenül telt el.

A közvetítő feladatai a közvetítői eljárás befejezésével nem érnek véget, ugyanis a megállapodás teljesítését is ő köteles ellenőrizni. Ennek során tájékoztatási kötelezettsége van kirendelő hatóság irányába.

A közvetítői eljárás befejezését követő tizenöt napon belül a közvetítő az eljárásáról jelentést készít, amelyet az eljárás befejezésére alapot adó okirattal együtt megküld az ügyésznek, illetve a bíróságnak, és ezzel egyidejűleg tájékoztatja a sértettet és a terheltet. A jelentés tartalmazza a pártfogó felügyelői szolgálat megnevezését, az ügy számát, a terhelt és a sértett nevét; a bíróságnak, illetve ügyészségnek a megnevezését és ügyszámát; a közvetítő eljárás megindulásának és befejezésének időpontját; továbbá az eljárás eredményességére vonatkozó megállapítást; valamint a közvetítő nevét.

Az eljárás költségeit – eltérő megállapodás hiányában – a terhelt viseli. A sértett viseli viszont a saját érdekkörében felmerült költségeket,⁸⁶ kivéve, ha erről a sértett és a terhelt másképp állapodik meg.

Az állam viseli ezzel szemben a kirendelt védő díját és költségét, ha a terhelt részére a bíróság, illetőleg az ügyész az ügy közvetítői eljárásra utalása előtt költségmentességet engedélyezett.; továbbá azt a költséget is, amely annak kapcsán merült fel, hogy a terhelt süket, néma, vak, vagy nem ismeri a magyar nyelvet.

A közvetítői eljárás eredményének figyelembevétele és felhasználása

Eredményesnek akkor tekinthető a közvetítői eljárás, ha a terhelt és a sértett között a megállapodás létrejött.

Amennyiben a tevékeny megbánás első esete – nevezetesen ha a terhelt ellen három évig terjedő szabadságvesztésnél nem súlyosabban fenyegetett bűncselekmény miatt folyik a büntető-eljárás⁸⁷ – áll fenn, és a közvetítői eljárás eredményeként a terhelt az általa okozott kárt megtérítette, vagy a káros következményeket jóvátette, tehát a közvetítői eljárás eredményre vezetett, az ügyész, illetve – ha a közvetítői eljárásra utalásra a bírói szakban került sor – a bíróság az eljárást a Be. 267. §-a (1) bekezdésének 1) pontja alapján megszünteti.⁸⁸

Ha azonban a tevékeny megbánás második esete forog fenn – amikor tehát öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény esetén merül fel⁸⁹ –, a törvény „csupán” a büntetés korlátlan enyhítésének lehetőségét teremti meg⁹⁰ ebben az esetben tehát az ügyész vádat kell, hogy emeljen. [Be. 221/A. §-ának (7) bekezdése]

Előfordulhatnak olyan esetek, amikor a közvetítői eljárás eredményeképpen olyan tartalmú megállapodás születik, amelyeknek a teljesítése természeténél fogva nem lehetséges azonnal – például azért, mert részletekben, vagy egy közösen meghatározott későbbi időpontban történő teljesítésben állapodnak meg a felek.

Ezekben az esetekben – amennyiben természetesen a terhelt a megállapodás teljesítését megkezdte – lehetőség nyílik arra, hogy az eljáró ügyész a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre elhalassza [Be. 221/A. §-ának (7) bekezdése], és ha a terhelt általi teljesítés a vádemelés

elhalasztásának ideje alatt befejeződik, akkor az eljárást meg kell szüntetni. [Be. 226. §-ának (2) bekezdése]

Fontos garanciális szabálya a Be-nek, hogy a közvetítői eljárás eredményét – illetve annak esetleges megghiúsulását – nem lehet a gyanúsított terhére értékelni. [Be. 221/A. §-ának (5) bekezdése]

A közvetítői eljárás során keletkezett iratokkal kapcsolatban korábban már említettem, hogy azok abban a büntetőeljárásban, amelyben a közvetítői eljárásra sor került, bizonyítékként nem használhatók fel,⁹¹ és a megállapodás a közvetítői eljárás célján túlmenően egyéb joghatások kiváltására nem alkalmas.

Nem érinti tehát a sértettnek azt a jogát sem, hogy a büntetőeljáráson kívül a bűncselekményből származó igényét bírósági, választottbírósági vagy egyéb eljárás keretében érvényesítse – azzal a kitételrel azonban, hogy ez utóbbi eljárásban a felek nem hivatkozhatnak a másik fél által, a vita megoldásával összefüggésben a közvetítői eljárásban kifejtett álláspontra, javaslatra, és a másik félnek a közvetítői eljárásban tett elismerő, joglemondó nyilatkozatára. [Bktv. 13-14. §-a]

Ezzel összefüggésben a Be. is megfogalmaz bizonyos korlátokat, amikor 221/A. §-ának (5) bekezdésében akként rendelkezik, hogy nem használható fel bizonyítékként a gyanúsítottnak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett, az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó nyilatkozata.

A mediációval szemben megfogalmazott kritikák

Régen esedékessé vált adósságát törlesztette a jogalkotó azzal, hogy a Bktv-t megalkotva elfogadta a mediáció büntetőeljárásban való alkalmazásának lehetőségét, ezzel ugyanis megnyílt a lehetőség a sértett és a terhelt közötti kiegyezésre oly módon, hogy az a sértett kárának jóvátételével és a büntetőeljárás gyorsításával jelentős terhet vesz le a büntető igazságszolgáltatásban részt vevő valamennyi szerv válláról.

Az előzőekben kifejtettek alapján látni kell, hogy a közvetítői eljárás a hagyományos büntetőeljárás rendjétől alapvetően különböző olyan jogintézmény, amely egy, a büntetőhatalom állam általi érvényesítésének elvén alapuló jogrendszerbe tulajdonképpen semmilyen módon nem illeszkedik be, sőt attól teljesen idegen. Érthető tehát, hogy az eljárással szemben számtalan kritika látott napvilágot.

Az egyik ilyen kritika, hogy a közvetítői eljárás alkalmazásával sérülhetnek egyes alkotmányos büntetőjogi és büntetőeljárás-jogi alapelvek, így például az ártatlanság vélelme. Az alapelv sérülését abban látják a kritikát megfogalmazók, hogy a terhelt bűnösségét és a vele szemben alkalmazott – tulajdonképpeni – szankciót bírói ítélet hiányában állapítják meg.

Ezzel kapcsolatban ismételtelen szükséges kiemelni a mediáció önkéntes voltát, miszerint arra csak abban az esetben kerülhet sor, ha mind az adott bűncselekményt elkövető terhelt, mind pedig annak sértettje önkéntesen hozzájárul: azaz az eljárás csupán egy lehetőség a felek számára, alkalmazása nem kötelező és a felek az eljárás során bármikor dönthetnek akként, hogy a felelősségre vonás „hagyományos útját” választják és kérik a büntetőeljárás lefolytatását.

Ezzel összefüggésben merül fel az a kritikai észrevétel is, hogy a közvetítői eljárás által sérül a bírói ítélezés elve. E körben arra szükséges rámutatni, hogy a közvetítői eljárás egyrészt végig ügyészi, illetve bírói felügyelet alatt zajlik; másrészt eredményes lezárulta nem egy ítélet, hanem egy írásbeli megállapodás megszületésével történik.

Magát a közvetítói eljárást – és ezen keresztül magát a közvetítőt – is érik támadások, miszerint a mediáció vonatkozásában nem érvényesülnek megfelelően a Bktv-ben lefektetett alapelvek, nevezetesen az önkéntesség, a felek egyenrangúsága, a közvetítő semlegessége.

Az önkéntességgel kapcsolatban azt a kritikát hallani legtöbbször, hogy a felek a védők, a hatóságok – ne adj’ isten – egymás nyomására, tehát nem teljesen önkéntesen kezdeményezik a mediációt. Ez kétségtelenül így van a tekintetben, hogy az elkövetőt gyakran az a – az egyfajta belső pszichikai kényszernek minősíthető – körülmény vezeti a közvetítói eljárásban való részvételre, hogy annak segítségével esetleg elkerülheti a szabadságvesztést és az azzal járó társadalmi megbélyegzést. Mindenképpen szükséges azonban ismételtlen leszögezni, hogy senki és semmi nem kötelezheti a feleket sem a közvetítói eljárásban való részvételre, sem pedig az annak során való megegyezésre.

Sokak szerint az egyenrangúság sem érvényesül teljesen az eljárás alatt, hiszen előfordulhat, hogy az adott helyzetben akár a sértett, akár az elkövető felülkerekedik a másikon és ezáltal egyoldalúvá válik maga az egyezség is. Ez a jelenség a közvetítők megfelelő szakmai képzése, tapasztalata által küszöbölhető ki.

Gyakran éri kritika magát a közvetítőt is semlegessége, pártatlansága miatt, miszerint a nem semleges és nem pártatlan mediátor nyomást fejthet ki valamelyik félre valamilyen kompromisszum érdekében, és ebben az esetben a másik félnek álláspontját egyszerre kell megvédenie a mediátorral és ellenfelével szemben is. Ennek oka minden bizonnyal a közvetítő azon kötelezettségéből adódik, miszerint neki egy olyan tartalmú megállapodás, kompromisszum megszületését kell elősegítenie, melyben mindkét félnek lazítania kell álláspontján. A felek – akik gyakran elfogultan, egyoldalúan, és felfokozott idegállapotban képviselik saját álláspontjukat – a közvetítő fél ilyen irányú segítőkészségét általában beavatkozásként, személyes sérelemként élik meg.

A legélesebb kritikák azonban azzal kapcsolatosak, hogy a közvetítói eljárás során nagyon nehéz optimális megoldást találni a jóvátételre. Általában és leggyakrabban a pénzbeli jóvátételt alkalmazzák, ám ezzel kapcsolatban számos probléma merül fel.

Egyrészt gyakran nem bizonyul teljesíthetőnek, hiszen a bűncselekmények elkövetője az esetek többségében vagyontalan, vagy nagyon rossz vagyoni helyzettel rendelkező személy, aki nincs abban a helyzetben, hogy bármilyen összegű pénzt fizessen a sértettnek. Továbbá nem minden – sőt, az esetek nagyobb hányadában – esetben lehet számszerűsíteni az adott bűncselekménnyel okozott kár, sérelem mértékét. Ezzel összefüggésben gyakran fordul elő, hogy a sértett – az őt ért hátrányt indokolatlanul és aránytalanul felnagyítva – a bűncselekménnyel okozott kárral arányban nem álló pénzüsszeget határoz meg, és fordítva, a terhelt – az általa okozott kár, hátrány alábecsülésével, illetőleg felelősségének csökkentésével – aránytalanul alacsony összegben határozza meg a kompenzáció mértékét.

Lehetőségként merülhet fel ugyan a sértett részére végzett munka vagy ápolás formájában történő jóvátétel is, azonban ez általában nem egyeztethető össze az emberi természettel, így alkalmazása nem gyakori.

Ugyanez a helyzet a köz javára történő munkavégzéssel is, hiszen – mint az a közérdekű munka végrehajtásának problematikájával korábban már napvilágot látott – a munkahelyek létszámának csekély volta miatt végrehajtása gyakorlatilag lehetetlen.⁹²

A részben megalapozott, részben alaptalan kritikák nagy száma ellenére összességében azonban mindenképpen elmondható, hogy a mediáció – szabályainak töretlen betartása mellett – mindenképpen kívánatos jogintézmény a büntetőjogban. Elterjedésének és elfogadottá válásának egyik legfőbb hozadéka a jogalkalmazó szervezetrendszer túlterheltségének csökkentése és ezzel összefüggésben mind az adott eljárás, mind a folyamatban lévő többi eljárás gyorsítása, ugyanis – sikeres befejezése, azaz egyezség, megállapodás létrejötte esetén – egyfajta szűrő szerepet tölt be: bizonyos vitákból nem lesz bírósági ügy, tényleges jogvitára tehát nem kerül sor.

Irodalomjegyzék:

- Kisteleki-Lővétei-Nagyné Szegvári-Rác-Schweitzer-Tóth: Egyetemes állam- és jogtörténet – Ókor – feudális kor /HVG-ORAC, Bp./
- Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része /Korona Kiadó, Bp. 2001./
- Henry S. Maine: Az ősi jog /Gondola '96 Kiadó, Budapest, 1997./
- Farkas-Róth: A büntetőeljárás /KJK-Kerszöv, Bp., 2004./
- Feleky-Holé-Kadlót-Kardos-Kárpáti-Kremcsik-Maráz-Nyiri-Szalai-Zsámberger: A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata – I. kötet /Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp./
- Belegi József: Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára /HVG-ORAC, Bp./
- Görgényi Ilona: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 40. old./
- Barabás Andrea Tünde: Egyezség a büntetőeljárásban? /Magyar Jog, Bp., 1991/8./
- Barabás Andrea Tünde: A sértett kompenzációja /Acta Humana, Bp., 1997./
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
- a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
- a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény
- a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény

¹ Bírósági titkár, Debreceni Ítéltábla.

² Kisteleki-Lővétei-Nagyné Szegvári-Rác-Schweitzer-Tóth: Egyetemes állam- és jogtörténet – Ókor – feudális kor /HVG-ORAC, Bp., 1998. – 11. old./

³ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része /Korona Kiadó, Bp. 2001. – 20. old./

⁴ És ugyanúgy vonatkozott gyermekeire és egyéb családtagjaira, mint a tulajdonában lévő rabszolgákra.

⁵ Az állam ősi joga azonban csak a csoportok közötti kapcsolatok szabályozására szorítkozott, hiszen a családon belüli „törvényt” továbbra is a családfő „parancsai” határozták meg.

⁶ Henry S. Maine: Az ősi jog /Gondola '96 Kiadó, Budapest, 1997./

⁷ Ezzel párhuzamosan az egyeduralkodó szentségébe vetett hit egyre inkább gyengült, a királyi hatalom hanyatlani kezdett. Ez a folyamat megteremtette egy szűk társadalmi réteg, az arisztokrácia felemelkedésének és hatalma megerősödésének lehetőségét, akik arra törekedtek, hogy a szabályozások isteni eredetét háttérbe szorítva kizárólagos birtokosai legyenek azoknak ez elveknek, amelyek alapján a jogviták eldönthetők és így a (szokás)jog kizárólagos ismerőjévé, letéteményesévé, alkalmazójává váljanak.

⁸ Rómában a XII. táblás törvény, Görögországban a Szolón és Drakón nevéhez köthető törvénykönyv, míg Ázsiában Manu törvénykönyvének megjelenésével vette kezdetét.

⁹ Henry S. Maine: Az ősi jog /Gondola '96 Kiadó, Budapest, 1997./

-
- ¹⁰ Kisteleki-Lővétei-Nagyné Szegvári-Rácz-Schweitzer-Tóth: Egyetemes állam- és jogtörténet – Ókor – feudális kor /HVG-ORAC, Bp., 1998. – 9. old./
- ¹¹ Két formájaként a magánbosszú és a vérbosszú volt ismeretes.
- ¹² „Szemet szemért, fogat fogért” elve.
- ¹³ Henry S. Maine: Az ősi jog /Gondola '96 Kiadó, Budapest, 1997./
- ¹⁴ A jóvátételt és annak mértékét az elkövetett cselekmény súlyához igazodóan előbb állapotban vagy mezőgazdasági termékekben, később pénzben határozták meg.
- ¹⁵ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része /Korona Kiadó, Bp. 2001. – 21. old./
- ¹⁶ Kisteleki-Lővétei-Nagyné Szegvári-Rácz-Schweitzer-Tóth: Egyetemes állam- és jogtörténet – Ókor – feudális kor /HVG-ORAC, Bp., 1998. – 270. old./
- ¹⁷ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része /Korona Kiadó, Bp. 2001. – 29. old./
- ¹⁸ Ezekkel – az elkövetett bűncselekményhez igazodó – büntetésekkel (például a tolvaj kezének levágása) lehetett ugyanis leghatékonyabban biztosítani az államhatalom fenntartásához nélkülözhetetlen közbiztonságot.
- ¹⁹ Kisteleki-Lővétei-Nagyné Szegvári-Rácz-Schweitzer-Tóth: Egyetemes állam- és jogtörténet – Ókor – feudális kor /HVG-ORAC, Bp., 1998. – 271. old./
- ²⁰ Ez a folyamat a középkori Franciaországban vette kezdetét és később jellemzővé vált szinte valamennyi jelentős európai államban, így a Német-Római Birodalom részét képező valamennyi társadalomban is.
- ²¹ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része /Korona Kiadó, Bp. 2001. – 28. old./
- ²² Farkas-Róth: A büntetőeljárás /KJK-Kerszöv, Bp., 2004. – 45. old./
- ²³ Farkas-Róth: A büntetőeljárás /KJK-Kerszöv, Bp., 2004. – 25. old./
- ²⁴ Az alkotmányosság alapvető követelményeinek figyelembe vétele biztosítja azt, hogy a jogrendet megsértő személy elidegeníthetetlen emberi méltósága ne sérüljön és alapvető jogai, köztük elsősorban szabadsághoz való joga szükségtelen és aránytalan korlátozást ne szenvedjen.
- ²⁵ Elsősorban az ENSZ által 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok nemzetközi Egyezségokmánya, valamint a 195-ben elfogadott Európai Emberi Jogi Egyezmény.
- ²⁶ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része /Korona Kiadó, Bp. 2001. – 30. old./
- ²⁷ Ha valaki bűncselekményt követ el, az államnak – büntető anyagi jogi értelemben vett – büntetőigénye keletkezik az elkövetővel szemben arra, hogy őt a bűncselekményért felelőségre vonja.
- ²⁸ Belegi József: Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára /HVG-ORAC, Bp. – 7. old./
- ²⁹ A bírósági eljárást rendszerint más hatóságok, az ügyészség és a nyomozó hatóságok készítik elő és abban más személyek, alanyok (például a terhelt, a tanú, a szakértő ... stb.) is részt vesznek.
- ³⁰ Csak az a cselekmény minősülhet bűncselekménynek, amit a törvény már az elkövetése előtt annak nyilvánít.
- ³¹ Csak olyan szankció alkalmazható, amit törvény ír elő és amely már az elkövetés idején ismert.
- ³² Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része /Korona Kiadó, Bp. 2001. – 30. old./
- ³³ Farkas-Róth: A büntetőeljárás /KJK-Kerszöv, Bp., 2004. – 45. old./
- ³⁴ Feleky-Holé-Kadlót-Kardos-Kárpáti-Kremcsik-Maráz-Nyiri-Szalai-Zsámberger: A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata – I. kötet /Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp. – 98. old./
- ³⁵ Farkas-Róth: A büntetőeljárás /KJK-Kerszöv, Bp., 2004. – 60. old./
- ³⁶ Például – Magyarországon – a magánvádas eljárás, bíróság elé állítás, a távollévő terhelttel szembeni eljárás, a tárgyalásról lemondás, a tárgyalás mellőzése ... stb.

³⁷ Például vádemelés elhalasztása, vádemelés részbeni mellőzése, eljárás megszüntetésének egyes esetei, közvetítői eljárás ... stb.

³⁸ Hiszen a tárgyi bizonyítási eszközök és az okiratok rendelkezésre állnak, a tanúk a bűncselekmény elkövetési idejéhez közelebb eső időpontban rendszerint hitelesebb és alaposabb vallomást tudnak tenni ... stb.

³⁹ Farkas-Róth: A büntetőeljárás /KJK-Kerszöv, Bp., 2004. – 46. old./

⁴⁰ 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.)

⁴¹ Könnyű testi sértés [Btk. 170. §-ának (1) bekezdése], magánlaksértés [Btk. 176. §-ának (1) bekezdése], magántitok megsértése [Btk. 177. §-ának (1) bekezdése], levéltitok megsértése [Btk. 178. §-ának (1) bekezdése], rágalmozás [Btk. 179. §-ának (1) bekezdése], becsületsértés [Btk. 180. §-ának (1) bekezdése], kegyeletsértés [Btk. 181. §-a], erőszakos közösülés, szemérem elleni erőszak és megrontás alapesete [Btk. 197. §-ának (1) bekezdése, 198. §-ának (1) bekezdése és 201. §-ának (1) és (2) bekezdése], személyi vagyont károsító lopás, sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, rongálás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság és jármű önkényes elvétele [Btk. 316. §-a, 317. §-a, 319. §-a, 324. §-a, 325. §-a, 326. §-a és 327. §-a], ha a sértett az elkövető hozzátartozója.

⁴² Könnyű testi sértés [Btk. 170. §-ának (1) bekezdése], magántitok megsértése [Btk. 177. §-ának (1) bekezdése], levéltitok megsértése [Btk. 178. §-ának (1) bekezdése], rágalmozás [Btk. 179. §-ának (1) bekezdése], becsületsértés [Btk. 180. §-ának (1) bekezdése] és kegyeletsértés [Btk. 181. §-a].

⁴³ Feleky-Holé-Kadlót-Kardos-Kárpáti-Kremcsik-Maráz-Nyiri-Szalai-Zsámberger: A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata – I. kötet /Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp. – 100. old./

⁴⁴ Feleky-Holé-Kadlót-Kardos-Kárpáti-Kremcsik-Maráz-Nyiri-Szalai-Zsámberger: A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata – I. kötet /Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp. – 102. old./

⁴⁵ Az „egyszerű” gyanú a büntetőeljárás megindításának, míg a „megalapozott” gyanú egy meghatározott személy ellen irányuló büntetőeljárás megindításának a feltétele.

⁴⁶ Feleky-Holé-Kadlót-Kardos-Kárpáti-Kremcsik-Maráz-Nyiri-Szalai-Zsámberger: A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata – I. kötet /Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp. – 104. old./

⁴⁷ Görgényi Iлона: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 131. old./

⁴⁸ Görgényi Iлона: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 40. old./

⁴⁹ E cél érdekében számos nemzetközi egyezmény, ajánlás, okmány született, mint például az ENSZ 1983-as „Az erőszakos bűncselekmények áldozatainak kártérítéséről”, és 1985-ös „A bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságszolgáltatás alapvető elveiről” szóló egyezményei; az Európa Tanács 1985-ben kiadott, „Az áldozatok büntetőjogi és eljárásjogi helyzetéről” szóló R (85) 11. számú ajánlása, valamint az 1999-es „A büntetőügyekben történő mediációról” szóló R (99) 19. számú ajánlása; továbbá az Európai Unió Tanácsa által 2001-ben kiadott 2001/220/ IB számú kerethatározata „A büntetőeljárársban a sértett jogállásáról”.

⁵⁰ Görgényi Iлона: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 47. old./

⁵¹ Barabás Andrea Tünde: Egyezés a büntetőeljárásban? /Magyar Jog, Bp., 1991/8 - 466. oldal/

⁵² Barabás Andrea Tünde: A sértett kompenzációja /Acta Humana, Bp., 1997./

⁵³ Görgényi Iлона: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 133. old./

⁵⁴ Ebbe a körbe sorolható a magyar szabályozás is.

⁵⁵ Például kábítószerrel kapcsolatos, nemi erkölcs elleni vagy gazdasági bűncselekmények.

⁵⁶ Az eljárás megindítására és lefolytatására csak a sértett és a terhelt önkéntes hozzájárulásával kerülhet sor, az egyezséget önkéntesen kell megkötniük és az eljárás alatt bármikor dönthetnek úgy, hogy abbahagyják.

⁵⁷ Ami jelenti egyrészt a közvetítő titoktartási kötelezettségét; másrészt a feleket érintő azon korlátozást, miszerint egymás nyilatkozatait, kijelentéseit a későbbi eljárásokban nem használhatják fel, arra nem hivatkozhatnak; harmadrészt pedig a Be. – a 221/A. §-ának (5) bekezdésbe foglalt – azon szabályát, amelynek értelmében a felek közvetítői eljárás keretében tett nyilatkozatai bizonyítási eszközként nem vehetők figyelembe.

⁵⁸ Azaz a büntetőjog csak a legvégső eszközként alkalmazandó, akkor, ha az enyhébb eszközök már nem hatékonyak.

⁵⁹ Annyiban, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye – a független és pártatlan bíróság által lebonyolított tisztességes, nyilvános, ésszerű időn belül történő eljáráshoz való jog kimondása mellett – deklarálja azt is, hogy a bírósági eljárásról a terhelt lemondhat, ha létezik attól egyszerűbb, vagy rá nézve kedvezőbb megoldás, amely adott esetben alkalmazható is.

⁶⁰ Így ha a közvetítői eljárás sikeres és emiatt az ügyész eltekint a vádemeléstől, akkor ennek a döntésnek ugyanaz a joghatása, mint a jogerős bírói ítéletnek: ugyanazon tények alapján, ugyanazon személy ellen később már nem lehet újra vádat emelni.

⁶¹ Az ügyészi (és bírói) mérlegelésnek, diszkrecionális jogkör gyakorlásának egyik formája a közvetítői eljárásra utalás is.

⁶² Görgényi Iлона: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 154. old./

⁶³ Görgényi Iлона: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 170. old./

⁶⁴ Láthatjuk, hogy míg az Európai Unió kerethatározata szerint csak természetes személyek lehetnek áldozatok, addig a magyar jog nem tesz ilyen különbséget, azaz a nem természetes személyeket (így jogi személyeket és jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságokat) is sértettnek tekinti, így – elvileg – e jogalanyok is félként vehetnek részt a mediációban.

⁶⁵ Görgényi Iлона: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 168. old./

⁶⁶ A Bktv. bizonyos esetek maga zárja ki a sértett részvételét: cselekvőképtelen sértett nem vehet részt, helyette törvényes képviselője jár el [Bktv. 8.§ (1) bekezdése].

⁶⁷ A terhelt a nyomozás során gyanúsított, a bírósági eljárásban vádlott, a büntetés jogerős kiszabása, illetve megrovás, próbára bocsátás vagy javítóintézeti nevelés jogerős alkalmazása után elítélt.

⁶⁸ Görgényi Iлона: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 166. old./

⁶⁹ Hatékony ténykedéséhez nélkülözhetetlenek az alábbi jellemzők: objektivitás, tárgyilagosság, emberismeret, megfelelő kommunikációs készség, szakmai felkészültség (a jogszabályok kelő ismerete), egyenrangúság (az eljárás során nemcsak a terhelt és a sértett, hanem maga a közvetítő is egyenrangú)

⁷⁰ A közvetítő pártatlanságát, elfogulatlanságát a Be. rendelkezéseire igazodó, garanciális jellegű kizárási szabályok biztosítják [Bktv. 4. és 5. §-a].

⁷¹ Ez a kötelessége a közvetítői tevékenység megszűnése után is fennáll.

⁷² Az ehhez szükséges iratokat az ügyész, illetve a bíróság köteles rendelkezésére bocsátani.

⁷³ Minden megyén belül külön szervezeti egységbe tartoznak a fiatalok és külön a felnőtt korúak pártfogó felügyeletét ellátó pártfogók. Az egyes ügyekben a terhelt lakó- vagy tartózkodási helye szerint illetékes megyei hivatal pártfogó felügyelői járnak el.

⁷⁴ A büntetőeljárás során adott meghatalmazás illetve kirendelés hatálya – eltérő rendelkezés hiányában – kiterjed a közvetítői eljárásra is.

⁷⁵ E körben a felek bárkit megnevezhetnek, általában főként a velük bizalmas kapcsolatban álló személyek, így családtagok, barátok szoktak lenni. Az eljárásba való bevonásukat a közvetítő csak abban az esetben tagadhatja meg, ha az ellentétes lenne a közvetítői eljárás céljával. A közvetítőnek e tárgyú döntése ellen jogorvoslatnak nincs helye.

⁷⁶ A közvetítői eljárás során ha a közvetítő az ügyész vagy a bíróság hatáskörébe tartozó intézkedés vagy eljárási cselekmény elvégzésének szükségességét észleli, erről az ügyészt illetőleg a bíróságot tájékoztatja.

⁷⁷ A büntetés pedig – a fent említett bűncselekmények esetében – korlátlanul enyhíthető akkor, ha az elkövetett bűncselekmény büntetési tétele a három évet meghaladja, de az öt évet nem éri el.

⁷⁸ A jogintézmény jellegéből következik, hogy mediációra csak a jogerős ítélet megszületését megelőzően kerülhet sor.

⁷⁹ Az ülés nem tartható meg az ügyész, valamint a megidézett vádlott és védő távollétében. Viszont ha az indítványt előterjesztő az idézés ellenére nem jelenik meg, úgy kell tekinteni, mint aki az indítványát visszavonta.

⁸⁰ Az idézésben a feleket röviden tájékoztatni kell a közvetítői eljárás lényegéről, jogkövetkezményeiről, valamint jogaikról, és kötelezettségeikről. Az idézésre, a kézbesítésre és a mulasztás igazolására egyebekben a Be. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy három hónapon túl igazolási kérelmet nem lehet előterjeszteni, hirdetményi kézbesítés nem alkalmazható, rendbíróság nem szabható ki és elővezetés sem rendelhető el.

⁸¹ Az igazolási kérelemről a közvetítő határoz: az annak helyt adó határozat ellen jogorvoslatnak nincs helye, az igazolási kérelem elutasítása ellen pedig a kérelem előterjesztője és képviselője a vádemelést megelőzően a közvetítői eljárásra utalásról határozó ügyészhez panasszal élhet, a vádemelést követően pedig a büntetőeljárást a közvetítői eljárás érdekében felfüggesztő bírósághoz fellebbezhet.

⁸² Nemleges válasz esetén a meg nem értett részeket meg kell magyaráznia.

⁸³ Amennyiben egymás távollétében történik a meghallgatás, az egyik féltől kapott tájékoztatást közölheti más felekkel, annak érdekében, hogy a tájékoztatást kapó ennek figyelembe vételével álláspontját kialakíthassa és előadhassa. Nem közölhető viszont a tájékoztatás, ha a tájékoztatást adó résztvevő akként nyilatkozik, hogy az nem hozható a másik résztvevő tudomására.

⁸⁴ Ha a megállapodás értelmében a teljesítés a felfüggesztés határidején belül nem fejeződik be.

⁸⁵ Ideértve azt az esetet is, ha a mulasztást a hozzájárulás visszavonásának kell tekintetni.

⁸⁶ Például jogi képviselő, útiköltség, általa megnevezett személy költsége ... stb.

⁸⁷ Btk. 36. §-ának (1) bekezdése.

⁸⁸ Ugyanis a terhelt a Btk. 32. §-ának d) pontja alapján a terhelt nem büntethető.

⁸⁹ Btk. 36. §-ának (2) bekezdése.

⁹⁰ Aminek kérdésében nyilvánvalóan csak a bíróság rendelkezik hatáskörrel dönteni.

⁹¹ Kivéve magát a megállapodást és közvetítő jelentését.

⁹² Görgényi Iлона: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben /HVG-ORAC, Bp., 2006. – 181. old./